

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO KONTROLIERIŲ ĮSTAIGA

ATASKAITA DĖL ŽMOGAUS TEISIŲ PADĖTIES ŠIAULIŲ TARDYMO IZOLIATORIUJE

2015-03-06 Nr. 2014/1-60(33)
Vilnius

I. NACIONALINĖ KANKINIMŲ PREVENCIJA IR BENDRA INFORMACIJA APIE ATLIKTĄ PATIKRINIMĄ

1. Lietuvos Respublikos Seimui 2013 m. gruodžio 3 d. įstatymu Nr. XII-630 ratifikavus Konvencijos prieš kankinimą ir kitokią žiaurų, nežmonišką ar žeminančią elgesį ar baudimą Fakultatyvų protokolą (toliau vadinama – Fakultatyvus protokolas) ir priėmus Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo (toliau vadinama – LR SKĮ) pakeitimus, pagal kuriuos Lietuvos Respublikos Seimo kontrolieriams buvo pavesta vykdyti nacionalinę kankinimų prevenciją laisvės apribojimo vietose nuolat jose lankantis (2014 m. sausio 1 d. įsigaliojusios LR SKĮ 3 ir 19¹ straipsnių nuostatos), Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaiga (toliau vadinama – Įstaiga) tapo nacionaline kankinimų prevencijos institucija.

Vykdydami nacionalinę kankinimų prevenciją, Seimo kontrolieriai naudojami plačiais įgaliojimais: jie turi teisę pasirinkti, kokias laisvės apribojimo vietas aplankyti ir kokius asmenis apklausti, patekti į visas laisvės apribojimo vietas ir visas jose esančias patalpas, susipažinti su jų įrengimu ir infrastruktūra. Be to, Seimo kontrolieriai turi teisę kalbėtis be liudininukų su asmenimis, kurių laisvė apribota, taip pat apklausti bet kokius kitus asmenis, kurie galėtų suteikti reikiamos informacijos, laisvės apribojimo vietų patikrinimus atlikti kartu su pasirinktais ekspertais. Patikrinimai organizuojami bet kokioje vietoje, kurioje asmenų laisvė yra arba gali būti apribota, t. y. policijos komisariato areštinėse, įkalinimo, globos, psichiatrijos, užkrečiamųjų ligų gydymo, užsieniečių laikymo ar apgyvendinimo ir kitose įstaigose.

2. Seimo kontrolierius, Įstaigos vadovas Augustinas Normantas, vykdydamas nacionalinę kankinimų prevenciją, pavedė patarėjams Jurui Taminskui, Kristinai Brazevič, Sandrai Januškevičienei ir vyriausiajai specialistei Deimantei Karužienei atlikti žmogaus teisių padėties Šiaulių tardymo izoliatoriuje (toliau vadinama – įstaiga, Tardymo izoliatorius) patikrinimą; jis buvo atliktas 2014-09-25.

Patikrinimo metu buvo bendrauta su Tardymo izoliatoriaus administracijos atstovais, skyrių ir būrių viršininkais, bendruomenės slaugytoja, kitais darbuotojais ir kalinamaisiais. Buvo apžiūrėtos kameros, pasivaikščiavimo kiemeliai, sanitarinės, higienos ir kitos patalpos, patikrinti įvairūs registracijos žurnalai.

II. AKTUALŪS TEISĖS AKTAI, TEISMŲ PRAKTIKA IR STANDARTAI

3. Pagrindiniai teisės aktai, taikytini atliekant patikrinimą įkalinimo įstaigoje:
- 3.1. Lietuvos Respublikos Konstitucija;
  - 3.2. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau vadinama – EŽTK);
  - 3.3. Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencija (toliau vadinama – JTNTK);

3.4. Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rekomendacija Rec(2006)2 valstybėms narėms dėl Europos kalinimo taisyklių (toliau vadinama – Europos kalinimo taisyklės) ir Rekomendacija (2006)13 dėl kardomojo kalinimo taikymo;

3.5. Principų, kuriais siekiama apsaugoti visus bet kokia forma suimtus ar kalinamus asmenis, sąvadas, priimtas Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1988 m. rezoliucija 43/173, ir Pagrindiniai elgesio su sulaikytais asmenimis principai, priimti Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1990 m. rezoliucija 45/111;

3.6. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas (toliau vadinama – BVK);

3.7. Lietuvos Respublikos teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų įstatymas;

3.8. Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas;

3.9. Lietuvos Respublikos neįgalųjų socialinės integracijos įstatymas (toliau vadinama – NSII);

3.10. Laisvės atėmimo vietų modernizavimo programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014-07-22 nutarimu Nr. 740 (toliau vadinama – LAVMP);

3.11. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002-01-09 nutarimas Nr. 14 „Dėl fiziologinių mitybos normų asmenims, laikomiems kardomojo kalinimo ir laisvės atėmimo vietose, patvirtinimo“;

3.12. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007-08-22 nutarimas Nr. 875 „Dėl asmenų prašymų nagrinėjimo ir jų aptarnavimo viešojo administravimo institucijose, įstaigose ir kituose viešojo administravimo subjektuose taisyklių patvirtinimo“;

3.13. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2003-07-02 įsakymas Nr. 194 „Dėl pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių patvirtinimo“ (toliau vadinama – Taisyklės);

3.14. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004-06-09 įsakymas Nr. 1R-139 „Dėl laisvės atėmimo vietų patalpų aprūpinimo baldais ir kietuoju inventoriumi normų patvirtinimo“;

3.15. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2009-03-18 įsakymas Nr. V-195/1R-76 „Dėl laisvės atėmimo vietose veikiančių asmens sveikatos priežiūros tarnybų struktūros, etatų skaičiaus ir darbo tvarkos aprašo patvirtinimo“;

3.16. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2003-04-22 įsakymas Nr. 199/V-235 „Dėl Kalėjimų departamentui prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos pavaldžių įstaigų sveikatos priežiūros tarnybų tipinių normatyvų patvirtinimo“;

3.17. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2010-03-30 įsakymas Nr. V-241 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 76:2010 „Laisvės atėmimo vietos: bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“ patvirtinimo“ (toliau vadinama – Higienos norma 76:2010);

3.18. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2011-03-03 įsakymas Nr. V-82 „Dėl pataisos įstaigų įrengimo ir eksploatavimo taisyklių patvirtinimo“;

3.19. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2014 m. kovo 28 d. įsakymas Nr. V-138 „Dėl valgiaraščių asmenims, laikomiems kardomojo kalinimo ir laisvės atėmimo vietose, patvirtinimo“;

3.20. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2006-05-02 įsakymas Nr. 4/07-117 „Dėl Asmenų, laikomų kardomojo kalinimo ir laisvės atėmimo vietose, maitinimo organizavimo taisyklių patvirtinimo“ (toliau vadinama – Maitinimo organizavimo taisyklės);

3.21. Laisvės atėmimo vietų apsaugos ir priežiūros instrukcija, patvirtinta Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2014 m. rugsėjo 10 d. įsakymu Nr. V-362 „Dėl laisvės atėmimo vietų apsaugos ir priežiūros instrukcijos patvirtinimo“;

3.22. Kalėjimų, tardymo izoliatorių, nepilnamečių tardymo izoliatorių-pataisos namų darbuotojų, gaunančių darbo užmokestį iš valstybės biudžeto, tipinių etatų ir jų skaičiaus

normatyvai, patvirtinti Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2013-12-31 įsakymu Nr. V-444;

3.23. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2010-05-11 įsakymas Nr. V-124 „Dėl didžiausio tardymo izoliatoriuje ir areštinėje leidžiamų laikyti asmenų minimalaus skaičiaus ir minimalaus ploto, tenkančio vienam asmeniui, tardymo izoliatoriaus ir areštinės kameroje nustatymo“.

4. Pažymėtina, jog, vertinant, kaip elgiamasi su asmenimis, kuriems apribota laisvė, ir jų laikymo sąlygas, svarbu vadovautis ne tik nacionaliniais ir tarptautiniais teisės aktais, bet ir Lietuvos bei tarptautinių teismų praktika, taip pat kompetentingų bei plačius įgaliojimus turinčių tarptautinių institucijų rekomendacijomis.

Lietuvoje kalinimo sąlygų atitikties teisės aktuose nustatytiems reikalavimams klausimus ne kartą yra nagrinėję administraciniai teismai. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra suformulavęs praktiką dėl neturtinės žalos, patirtos dėl netinkamų kalinimo sąlygų, atlyginimo (be daugelio kitų, paminėtina, pvz., Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012-01-23 nutartis byloje A-146-115-12). Be to, Lietuva yra prisijungusi prie Europos žmogaus teisių konvencijos (toliau vadinama – Konvencija), todėl jai privalomi ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje suformuluoti principai dėl Konvencijos 3 straipsnio (kankinimo uždraudimas) reikalavimų taikymo asmenims atimant ar apribojant laisvę (paminėtini, pvz., šie sprendimai: *Karalevičius v. Lithuania*, Nr. 53254/99, 2005-04-07 sprendimas; *Ananyev and Others v. Russia*, Nr. 42525/07 ir 60800/08, 2012-01-10 sprendimas; *Ostrovar v. Moldova*, Nr. 35207/03, 2005-09-13 sprendimas; *Gulyayeva v. Russia*, Nr. 67413/01, 2010-04-01 sprendimas; *Florea v. Romania*, Nr. 37186/03, 2010-09-14 sprendimas ir *Elefteriadis v. Romania*, Nr. 38427/05, 2011-01-25 sprendimas).

Europos regiono valstybėse kankinimų prevenciją jau 25 metus vykdančias Europos Komitetas prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminančių elgesį ir baudimą (toliau vadinama – CPT) įdiegė ir taiko elgesio su asmenimis, iš kurių atimta laisvė, standartus¹. CPT, laisvės apribojimo (atėmimo) vietose atlikęs patikrinimus dėl elgesio su juose laikomais asmenimis, konkrečioms valstybėms pateikia savo rekomendacijas, kaip užkirsti kelią kankinimui ir kitokiam žiauriam, nežmoniškam ar žeminančiam elgesiui ir baudimui. CPT nustatytuose standartuose įtvirtinti visuotinai pripažinti ir taikomi žmogaus teisių apsaugos standartai, kuriuos valstybės taip pat pripažįsta ir gera valia vykdo, atsižvelgia į juos ir jų laikosi.

III. TIKRINAMOS SRITYS IR NUSTATYTOS APLINKYBĖS

5. Patikrinimas atliktas vertinant žmogaus teisių apsaugos ir kankinimų prevencijos aspektu svarbiausius klausimus, atsižvelgiant į šios ataskaitos II skyriuje nurodytus teisės aktus, CPT standartus, CPT ataskaitose apie Lietuvoje atliktus patikrinimus pateiktas rekomendacijas, Lietuvos teismų ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką.

Atliekant patikrinimą faktinės aplinkybės, susijusios su asmenų laikymo sąlygomis ir žmogaus teisių padėtimi, buvo patikrintos ir įvertintos pagal šias sritis: 1) duomenys apie įstaigą ir laikomus asmenis; 2) darbuotojai; 3) saugumo priemonės ir savižudybių prevencija; 4) kratos ir specialiųjų priemonių taikymas; 5) elgesys su nuteistaisiais, drausminio poveikio priemonių taikymas; 6) laikymo ir higienos sąlygos; 7) maitinimas; 8) apranga; 9) sveikatos priežiūra; 10) kitos nuteistųjų teisės; 11) informacijos prieinamumas ir kreipimusi nagrinėjimas; 12) užsienio valstybių piliečiai; 13) kitų institucijų atlikti patikrinimai.

6. Patikrinimo metu vertinant nuteistųjų teisių padėtį įstaigoje, buvo nustatyti keli toliau aptariami trūkumai ir situacijos, dėl kurių galimi žmogaus teisių pažeidimai, susiję su: a) laisvų darbuotojų etatais, b) pareigūnų elgesiu suimtųjų savęs žalojimo atveju, c) kratų atlikimu, d) laikymo sąlygomis, e) asmenų aprūpinimu asmens higienos priemonėmis, f) dietinio arba specialaus

¹ [CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2013].

maitinimo užtikrinimu, i) tinkamu sveikatos priežiūros paslaugų teikimu; h) veiklos už kameros ribų trūkumu ir g) tinkamu informacijos teikimu užsieniečiams.

7.1. Dėl laisvų darbuotojų etatų

7.1.1. Iš Tardymo izoliatoriaus administracijos pateiktų duomenų apie įstaigai numatytus etatus nustatyta, kad yra patvirtinti 216 etatai². Patikrinimo metu dirbo 206 darbuotojai, 20 etatų buvo neužimta. Didžioji dalis laisvų pareigybių – jaunesniųjų pareigūnų. Pradėta kandidatų į 6 (šešias) pareigybes paieškų procedūra. Informacija apie atrankas skelbiama teisės aktų nustatyta tvarka, taip pat darbo biržoje ir internetinėse svetainėse cv.lt, cvbankas.lt, cvonline.lt), Šiaulių miesto ir rajono mokymo įstaigose, miestelių skelbimų lentose.

7.1.2. Pagal šios ataskaitos 3.22 punkte nurodytą teisės aktą, Tardymo izoliatoriui yra patvirtintas konkretus etatų skaičius (216), kuris garantuoja tinkamą įstaigos veiklos organizavimą. Nuteistųjų ir personalo santykis turi reikšmės laisvės atėmimo bausmę vykdant tokiomis sąlygomis, kurios užtikrintų laikomų asmenų saugumą.

CPT standartuose pažymima, jog nepakankamas darbuotojų skaičius neabejotinai trukdo formuojant teigiamus personalo ir kalinių santykius bei kuria nesaugią aplinką tiek personalui, tiek kaliniams. Be to, ten, kur trūksta darbuotojų baziniam saugumo lygiui palaikyti ir normaliam įstaigos darbo režimui užtikrinti, gali tekti dirbti viršvalandžius. Dėl to personalas gali patirti didelį stresą ir greitai pervargti. Tokia situacija gali padidinti bet kuriai pataisos sistema būdingą įtampą (CPT standartų II skyriaus 26 p).

7.2. Dėl pareigūnų elgesio suimtųjų savęs žalojimo atveju

7.2.1. Patikrinimo metu atkreiptas dėmesys į pareigūnų elgesį su suimtaisiais, kuomet pastarieji save žaloja. Nustatyta, jog tokiais atvejais asmenims užtikrinama medicininė ir psichologinė priežiūra, atliekami tarnybiniai tyrimai ir aiškinamieji darbai, Krizių įveikos komanda sprendžia dėl tolesnių veiksmų asmens atžvilgiu, linkusiems žalotis asmenims taikoma sustiprinta individuali priežiūra. Tačiau patikrinimo metu buvo nustatytas atvejis, kuomet dėl nenorėjimo vykti etapu save žalojęs suimtasis nuo 204-09-24, 19.20 val., iki 2014-09-25, 10.00 val. (iki etapo), buvo laikomas surakintas antrankiais. Pasikeitus darbuotojų pamainai, specialiąją priemonę taikiusių pareigūnų apklausti nepavyko, tačiau kiti pareigūnai teigė, jog 2014-09-25, apie 8 val., matė šį asmenį prirakintą prie grotuotų kameros durų. Galimai asmuo buvo prirakintas prie kameros durų visą pirmiau nurodytą laiką. Įstaigoje laikomų asmenų teigimu, tokių atvejų, kuomet save žalojantys asmenys iki etapo laikomi surakinti antrankiais, yra buvę daugiau.

7.2.2. Pažymėtina, jog specialiosios priemonės yra naudojamos ekstremaliose situacijose ir tik tiek, kiek būtina, neviršijant konkrečiam tikslui (šiuo atveju – kontroliuoti asmenį ir jo veiksmus ir užkirsti kelią savęs žalojimui) pasiekti būtinas ribas (BVK 120 str.). Pagal Europos kalėjimų taisykles, siekiant neleisti kaliniui sužaloti save ar kitus arba sugadinti turtą, antrankiai, tramdomieji marškiniai ir kitos kūno tramdymo priemonės gali būti naudojamos tik jei kiti kontrolės metodai nepadeda ir neturi būti taikomos ilgiau, negu tai būtina (Europos kalėjimų taisyklių 68.2(b), 68.3 p.). Tais retais atvejais, kai taikomos fizinio tramdymo priemonės, asmuo, kuriam šios priemonės taikomos, turi būti nuolat ir tinkamai prižiūrimas (stebimas medikų), o priemonės taikymas nutrauktas kuo greičiau (CPT standartų II skyriaus 53 p.). Todėl šiuo atveju kyla abejonių, ar surakinto antrankiais asmens laikymas visą naktį (kitu atveju – galimai prirakintą prie kameros durų) buvo pagrįstas ir proporcingas, siekiant užkirsti kelią savęs žalojimui, bei ar asmuo tuo metu buvo nuolat ir tinkamai prižiūrimas.

² Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2013-12-23 įsakymu Nr. V-439 Šiaulių tardymo izoliatoriui buvo patvirtintas 2014 m. planinis pareigybių skaičius – 213, iki metų pabaigos šis skaičius buvo padidintas iki 216.

7.2.3. Patikrinimo metu taipogi nustatyta, jog įstaigoje neseniai įsigyta speciali lova su fiksavimo sistema asmeniui nuraminti, tačiau kol kas nenaudojama. Siekiant užkirsti kelią galimiems suimtųjų ir nuteistųjų teisių pažeidimams, susijusiems su fizinių suvaržymų taikymu, Kalėjų departamentui siūlytina patvirtinti išsamią, teisės aktų reikalavimus ir CPT standartus atitinkančią, tokios lovos taikymo tvarką.

7.3. Dėl kratų atlikimo

7.3.1. Vertinant pareigūnų veiksmus atliekant asmens ir patalpų kratas, nustatyta, jog bendrasis kratas kameroje pareigūnai atlieka nedalyvaujant jos tvarkdariui ar kitam ten laikomam asmeniui, filmuojamos tik Priėmimo-paskirstymo skyriuje atliekamos asmens kratos.

7.3.2. Pažymėtina, jog, atliekant gyvenamosios patalpos bendrąją kratą, patalpoje rekomenduojama palikti jos tvarkdarį ar kitą nuteistąjį (Laisvės atėmimo vietų apsaugos ir priežiūros instrukcijos, patvirtintos Kalėjų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2014-09-10 įsakymu Nr. V-362, 165.9 p.). Siekiant išvengti suimtųjų skundų bei atsižvelgiant į tai, jog kameroje atliekamos kratos nėra filmuojamos, kratos atlikimo metu siūlytina palikti kameroje vieną iš joje laikomų asmenų.

7.4. Dėl laikymo sąlygų

7.4.1. Lankantis Tardymo izoliatoriuje nustatyti šie trūkumai, susiję su asmenų laikymo sąlygomis:

7.4.1.1. Patikrinimo metu įstaigoje buvo laikoma 11 neįgaliųjų, tačiau įėjimas į įstaigą bei jos patalpos nėra prieinamos asmenims su negalia.

Pagal teisinį reglamentavimą, neįgaliesiems turi būti sudaromos geresnės gyvenamųjų patalpų ir buities sąlygos, sukurta fiziškai tinkama ir sveikatai saugi aplinka (BVK 173 str. 5 d., NSIĮ 11 str. 1 d., HN 76:2010 7 p.). JTNTK 19 str. 1 d. numatyta, jog valstybės turi imtis atitinkamų priemonių, kad užtikrintų neįgaliesiems lygiai su kitais asmenimis fizinės aplinkos, kitų visuomenei prieinamų objektų ar teikiamų paslaugų prieinamumą tiek miesto, tiek kaimo vietovėse.

Pagal CPT standartus, turėtų būti tinkamai atsižvelgiama į pagyvenusių ir (arba) neįgalių asmenų poreikius. Pavyzdžiui, tualetai, ant kurių besinaudojantis juo negali atsisėsti, tokiems asmenims yra netinkami (CPT standartų VI skyriaus 34 p.).

7.4.1.2. Patikrinimo metu nustatyta, jog įstaigoje yra 105 kameros, kurių plotai yra nuo 6,45 m² iki 24,22 m². Jose yra įrengta nuo 2 iki 17 lovų (gultų). Vienam asmeniui kameroje tenkantis vidutinis minimalus plotas – nuo 1,09 iki 4,35 m².

Pareigūnų teigimu, kameroje laikomų asmenų skaičius nuolat kintantis, todėl tik tam tikrais atvejais vienam asmeniui tenka mažesnis minimalus kameros plotas, nei nustatyta teisės aktuose, tačiau gana dažnai tas plotas būna didesnis nei minimalus.

Pažymėtina, jog, pagal šios ataskaitos 3.23 p. nurodyto teisės akto 1.3.1 punktą, vienam asmeniui tenkantis minimalus plotas tardymo izoliatoriaus kameroje negali būti mažesnis nei 3,6 kv. metro. Laisvės atėmimo vietose laikomiems asmenims turi būti sudaroma saugi sveikatai gyvenamoji aplinka (HN 76:2010 6, 63 p.), o minimalaus gyvenamosios patalpos ar kameros ploto dydžio užtikrinimas yra esminė sveikos gyvenamosios aplinkos prielaida.

Pagal Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką, kameros erdvės trūkumas yra labai reikšmingas faktorius sprendžiant, ar taikomos sąlygos buvo žeminančios EŽTK 3 str. požiūriu. Taip pat CPT standartuose yra pažymima, jog nežmoniškų ir žeminančių kalinimo sąlygų priežastis yra perpildymas (CPT standartų II skyriaus 13 p.). Be to, CPT ataskaitose dėl vizitų Lietuvoje pažymima, jog numatyti gyvenamojo ploto standartai yra per maži³, CPT standartuose rekomenduojamas 7 kv. m plotas (CPT standartų I skyriaus 43 p.). Todėl kiekvienam suimtąjam ypatingai svarbu užtikrinti kameroje bent minimalų 3,6 kv. metro plotą.

³ CPT/If (2011) 17, 33 p., CPT/Inf (2009) 22, 33 p., CPT/Inf (2014) 18, 36 p.

7.4.1.3. Gyvenamųjų kamerų langų angos yra nedidelės, todėl neužtikrinama kamerų natūrali apšvieta, sąlygojamas silpnas oro judėjimas bei didelė santykinė drėgmė. Deja, įstaigos pastatų kompleksas yra įtrauktas į Lietuvos Respublikos nekilnojamųjų kultūros vertybių sąrašą, todėl pašalinti šiuos trūkumus (padidinti gyvenamosiose kameroose langų angas) neįmanoma. Taipogi pažymėtina, jog patikrinimo metu keliose tikrintose kameroose langai buvo išimti, todėl jose laikomi asmenys skundėsi, jog oro temperatūra yra gerokai per žema ir jie yra priversti nuolat vilkėti šiltus drabužius (striukes, kepures, pirštines).

Pažymėtina, jog tinkamas patalpų apšvietimas ir jų vidaus temperatūra bei higienos normų reikalavimus atitinkančios sąlygos yra neatsiejami nuo sveikos gyvenamosios aplinkos. Siekiant užtikrinti tinkamas kalnimo sąlygas, laisvės atėmimo įstaigoms privalu rūpintis, kad būtų laikomasi HN 76:2010 reikalavimų: kameroose būtų tinkama temperatūra, pakankamas šildymas žiemos metu ir tinkamas vėdinimas vasaros metu, įrengti skaidraus stiklo langai, užtikrinti natūralaus apšvietimo reikalavimai (HN 76:2010 22 ir 26 p.).

7.4.1.4. Patikrinimo metu buvo juntami nemalonūs kvapai, sklindantys iš sanitarinio mazgo įrenginių. Pareigūnai paaiškino, kad vandens nubėgimas į nutekamuosius vamzdžius yra tiesioginis, nesusidaro vandens kamščiai, dėl šios priežasties iš nutekamųjų vamzdžių į gyvenamąsias kameras sklinda nemalonūs kvapai. Įstaigoje laikomi asmenys, bandydami šiuos kvapus panaikinti, nuolat leidžia vandenį, dėl ko dar labiau padidėja patalpų santykinė oro drėgmė.

7.4.1.5. Atliekant patikrinimą nustatyta, kad ne visose patalpose, atsižvelgiant į laikomų asmenų skaičių, būna pakankamas baldų ir kietojo inventoriaus kiekis: siaurose kameroose stalas montuojamas erdvėje tarp lovų, dėl vietos stokos kai kuriose iš jų suoliukų ir (arba) taburečių yra mažiau, nei numatyta pagal teisinį reglamentavimą.

Laisvės atėmimo vietose laikomiems asmenims turi būti užtikrinta: reikiamos gyvenamųjų patalpų ir buities sąlygos, atitinkančios higienos normas, numatytas baldų ir kietojo inventoriaus kiekis, patalpos, įrenginiai turi būti švarūs (BVK 17 str. 1 d., HN 76:2010 54 p., Laisvės atėmimo vietų patalpų aprūpinimo baldais ir kietuoju inventoriumi normos). Pažymėtina, kad didžiąją dalį paros laikant asmenis gana nedidelėse kameroose, kuriose ne visuomet pavyksta užtikrinti net minimalų vienam žmogui tenkantį plotą, inventoriaus trūkumas jose gali lemti didesnę kalniamųjų tarpusavio įtampą ir blogesnę atmosferą.

7.5. Dėl asmenų aprūpinimo asmens higienos priemonėmis

7.5.1. Patikrinimo metu suimtieji skundėsi, kad įstaigos duodami dantų šepetėliai yra netinkami naudoti, nes jie laikomi „nehigieninėmis“ sąlygomis. Patikrinus sandėlio patalpas, kur laikomos suimtiesiems išduodamos priemonės, nustatyta, jog dantų šepetėliai yra laikomi nesupakuoti, atviroje dėžėje.

Pagal teisinį reglamentavimą, laisvės atėmimo vietose laikomi asmenys turi būti aprūpinami švariais lovos skalbiniais, rankšluosčiais ir asmens higienos priemonėmis pagal teisės akto nustatytas normas, jiems turi būti sudaroma saugi sveikatai gyvenamoji aplinka (HN 76:2010 6, 63 p.). Pagal analogiją paminėtinas reikalavimas paruoštus naudoti instrumentus laisvės atėmimo vietų kirpykloje laikyti švarioje, uždengtoje talpykloje (HN 76:2010 37.7 p.).

7.6. Dėl dietinio arba specialaus maitinimo užtikrinimo

7.6.1. Atliktus faktinį žmogaus teisių užtikrinimo vertinimą vietoje, nustatyta, kad įstaigoje laikomiems nuteistiesiems neužtikrinamas dietinis arba specialus maitinimas pagal religinius ir (arba) kultūrinius įsitikinimus.

7.6.2. Pažymėtina, kad asmenims, kuriems ribojama laisvė, turi būti užtikrinamas dietinis arba specialus maitinimas (Suėmimo vykdymo įstatymo 44 straipsnio 5 dalis nustato, kad suimtiesiems tiekiamas maistas turi atitikti fiziologines mitybos normas ir, kiek įmanoma, jų religinius įsitikinimus, o maistu suimtieji aprūpinami nemokamai. Analogiškos nuostatos yra įtvirtintos ir BVK 7 straipsnio 1 dalyje, 173 straipsnio 4 dalyje. Europos Tarybos Ministrų Komiteto

rekomendacijose šalims narėms Nr. R (2006)2 „Dėl Europos kalėjimų taisyklių“ nurodyta, kad kiekvienam kaliniui turi būti pateikiamas visavertis maistas, atitinkantis jų lytį, amžių, sveikatą, fizinę būklę, religiją, kultūrą ir jų darbo pobūdį, maisto pateikimas turi atitikti higienos reikalavimus, kaliniai turi būti maitinami 3 kartus per dieną, tarp kiekvieno maitinimo nustatant racionalius intervalus (22.1, 22.3, 22.4 punktai).

7.7. Dėl tinkamo sveikatos priežiūros paslaugų teikimo

7.7.1. Patikrinimo metu atliktus faktinį žmogaus teisių užtikrinimo vertinimą vietoje, nustatyta, kad laikomų asmenų sveikatos istorijose yra tik gydytojų įrašai, susiję su asmenų nusiskundimais ir skirtu gydymu, tačiau nėra jokių įrašų apie laikomų asmenų sutikimą dėl jiems skirto gydymo arba jo atsisakymą.

7.7.2. Pagal Suėmimo vykdymo įstatymo 45 straipsnį, sveikatos priežiūra tardymo izoliatoriuose organizuojama ir atliekama įstatymų nustatyta tvarka. Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatyme reglamentuota, kad draudžiama teikti sveikatos priežiūros paslaugas be asmens sutikimo. Šiame įstatyme ir atitinkamuose įgyvendinamuosiuose teisės aktuose taip pat nustatyti reikalavimai, kaip duodamas sutikimas dėl sveikatos priežiūros paslaugų teikimo. Manytina, kad asmens sutikimas dėl skiriamo gydymo arba procedūra būtų aiškiau suprantamas, jeigu kiekvienu konkrečiu atveju sveikatos istorijoje būtų apie tai įrašoma ir patvirtinama asmens parašu. Pažymėtina, kad šitaip ir kalinamieji, ir įstaiga išvengtų galimų abejonių ir ginčų dėl tinkamo supažindinimo su skiriamu gydymu (procedūra) ir asmens sutikimo (nesutikimo).

7.8. Dėl veiklos trūkumo už kameros ribų

7.8.1. Nustatyta, kad laikomiems asmenims trūksta veiklos, kuria jie galėtų užsiimti už kameros ribų (patikrinimo metu tuo skundėsi ir patys kalinamieji).

7.8.2. CPT standartuose pabrėžiama būtinybė siekti, kad suimtiesiems būtų užtikrinta galimybė pakankamą dienos dalį (8 valandas arba daugiau) praleisti ne kameroje ir užsiimti įvairia prasminga veikla (ištrauka iš Antrosios bendros ataskaitos [CPT/Inf (92) 3], 47 punktas).

Europos Žmogaus Teisių Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad, jeigu kalinamas asmuo tik vieną valandą per dieną gali pasivaikščioti lauke, jo padėtis tampa dar sunkesnė (žr., pvz., ataskaitos 4 punkte nurodyto sprendimo *Ananyev and Others v. Russia* 151 p.).

7.9. Dėl tinkamo informacijos teikimo užsieniečiams

7.9.1. Patikrinimo metu nustatyta, kad visi užsienio šalių piliečiai nebuvo jiems suprantama kalba supažindinti su jų teisėmis, pareigomis ir draudimais.

7.9.2. Suėmimo vykdymo įstatymo 11 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad suimtieji pasirašytinai supažindinami su jų teisėmis, pareigomis ir draudimais, o šio įstatymo 13 straipsnyje įtvirtinta suimtųjų teisė gauti rašytinę informaciją apie jų laikymo Tardymo izoliatoriuje tvarką ir sąlygas, teises, pareigas ir jiems taikomus draudimus lietuvių, suimtojo gimtąja kalba arba ta kalba, kurią suimtasis supranta.

IV. IŠVADOS

8. Apibendrinant patikrinimo metu nustatytas aplinkybes, susijusias su gyventojų teisių padėtimi įstaigoje, bei atsižvelgiant į ataskaitos II ir III dalis, pažymėtini šie užfiksuoti trūkumai:

8.1. pareigūnų trūkumas (neužpildyta 20 etatų, iš kurių didžioji dalis – jaunesniųjų pareigūnų);

8.2. savęs žalojimo (prieš etapavimą) prevencijai naudojamos specialiosios priemonės galėjo būti taikomos nakties metu ir gana ilgą laiką (kyla abejonių, ar surakintų antrankiais asmenų

laikymas visą naktį yra pagrįsta ir proporcinga priemonė, kuria siekiama užkirsti kelią savęs žalojimui, ir ar jie tuo metu yra nuolat ir tinkamai prižiūrimai);

8.3. kratos kameroje atliekamos nedalyvaujant jos tvarkdariusi ar kitam ten laikomam asmeniui;

8.4. įėjimas į įstaigą ir patalpos nepritaikyti asmenims su negalia;

8.5. ne visuomet užtikrinamas vienam asmeniui tenkantis minimalus plotas kameroje;

8.6. kyla pagrįstų abejonų, kad patalpose neužtikrinami Lietuvos higienos normos HN 76:2010 „Laisvės atėmimo vietos: bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“ 22 ir 26 p. nustatytos oro temperatūros, santykinės drėgmės, oro judėjimo greičio ir natūralios apšvietos reikalavimai, nes langų angos yra per mažos, o dalis kamrų langų nėra įstiklinti;

8.7. sanitariniuose mazguose įrengus vandens nubėgimo į nutekamuosius vamzdžius sistemą, kameros nėra apsaugotos nuo nemalonaus nuotekų sistemos kvapo;

8.8. ne visose kameroje užtikrinamas pakankamas baldų ir kietojo inventoriaus kiekis, atsižvelgiant į laikomų asmenų skaičių;

8.9. laikomiems asmenims išduodami dantų šepetėliai saugomi netinkamomis sąlygomis;

8.10. nėra užtikrinamas maitinimas pagal religinius ir (arba) kultūrinius įsitikinimus;

8.11. prie gydytojų įrašų sveikatos istorijose nėra asmenų parašų (patvirtinančių sutikimą, atsisakymą ir pan.) dėl jiems skirto gydymo;

8.12. laikomiems asmenims trūksta veiklos už kameros ribų;

8.13. užsieniečiai kalinamieji ne visuomet tinkamai, jiems suprantama kalba, supažindinami su jų teisėmis ir pareigomis.

V. REKOMENDACIJOS

9. Seimo kontrolierius, atsižvelgdamas į patikrinimo metu nustatytas aplinkybes ir vadovaudamasis LR SKĮ 19 straipsnio 1 dalies 14 punktu, rekomenduoja Šiaulių tardymo izoliatorius direktoriui imtis priemonių užtikrinti, kad:

9.1. toliau imtis priemonių siekiant užpildyti laisvus etatus;

9.2. specialiosios priemonės antrankiai, siekiant užkirsti kelią asmens savęs žalojimui, būtų taikomi išimties tvarka, jei kitos priemonės yra neveiksmingos; asmenys šios priemonės ilgalaikio taikymo metu būtų nuolat ir tinkamai prižiūrimi (stebimi medicinos darbuotojo), priemonės taikymas būtų kaip įmanoma greičiau nutraukiamas;

9.3. kratos kameroje būtų atliekamos dalyvaujant jos tvarkdariusi ar kitam ten laikomam asmeniui;

9.4. kameroje būtų užtikrinamas vienam asmeniui tenkantis minimalus plotas;

9.5. būtų užtikrintas maitinimas pagal religinius ir (arba) kultūrinius įsitikinimus;

9.6. visose kameroje būtų užtikrinamas tinkamas aprūpinimas baldais ir kietuoju inventoriu;

9.7. prie gydytojų įrašų sveikatos istorijose būtų asmenų parašai (patvirtinantys sutikimą, atsisakymą ir pan.) dėl jiems skirto gydymo;

9.8. būtų organizuojama kuo daugiau ir įvairesnės veiklos už kameros ribų;

9.9. visi užsieniečiai kalinamieji būtų raštu, jiems suprantama kalba, supažindinami su jų teisėmis ir pareigomis; siekiant šio tikslo kuo skubiau užtikrinti atitinkamų dokumentų vertimą į anglų, rusų ir kitas reikalingas kalbas; taip pat būtų apsvarstyta galimybė atitinkamiems pareigūnams mokytis reikalingų užsienio kalbų arba organizuoti darbą taip, kad atitinkamame aukšte dirbtų su jame kalinamais užsieniečiais galintis susikalbėti pareigūnas;

9.10. būtų apsvarstyta galimybė keisti Sveikatos priežiūros tarnybos praktiką ir kiekvienu konkrečiu atveju gauti paciento raštišką sutikimą dėl skiriamo gydymo arba procedūros ir sveikatos istorijose įrašyti atitinkamą informaciją, patvirtintą pacientų parašais, arba kitokiais būdais užtikrinti galimybę įsitikinti, kad asmuo buvo tinkamai supažindintas su skiriamu gydymu arba procedūra ir pareiškė sutikimą;

9.11. įvertinus finansines galimybes, stengtis kuo labiau užtikrinti įstaigoje laikomiems asmenims tinkamas laikymo sąlygas pagal teisinį reglamentavimą.

10. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2014-07-22 nutarimu Nr. 740 patvirtino Laisvės atėmimo vietų modernizavimo programą, kurioje numatyta, jog Šiaulių tardymo izoliatoriaus patalpos rekonstruotinos (programos 7 p.), jose neužtikrinamos nacionaliniuose teisės aktuose ir tarptautiniuose standartuose nustatytos laikymo sąlygos (programos 8 p.), Šiaulių tardymo izoliatorių planuojama perkelti į naują 1 180 vietų įstaigą – tardymo izoliatorių-pataisos namus, kuriuos Šiaulių miesto pakraštyje planuojama pastatyti iki 2021 metų (programos 2 priedo 7 p.), rekomendacijos dėl laikymo sąlygų, susijusių su patalpų apšvietimu, ventiliacija ir šildymu, neteikiamos.

Apie Seimo kontrolieriaus rekomendacijų nagrinėjimo rezultatus (pateikiant rekomendacijos įgyvendinimo priemonių planą) informuoti iki 2015-04-30.

Seimo kontrolierius, Įstaigos vadovas

Augustinas Normantas